

MINTAQAVIY IQTISODIY INTEGRATSIYANING O‘ZBEKISTON UCHUN SABOQLARI: YEI TAJRIBASI ASOSIDA

Usmonov Jumanazar Burimurotovich

Toshkentdagi Koreya Ta’lim Markazi koreys tili o’qituvchisi

Email: usmonovjumanazar@gmail.com

Annotatsiya: *So‘nggi yillarda mintaqaviy iqtisodiy integratsiya jarayonlari jahon iqtisodiy tizimining ajralmas qismiga aylandi. Xususan, Yevropa Ittifoqi (YEI) tajribasi integratsiyaning samarali mexanizmlarini shakllantirish, yagona bozor, valyuta va siyosiy muvofiqlikni ta’minlash borasida eng muvaffaqiyatli model sifatida e’tirof etiladi. Ushbu maqolada YEI integratsion tajribasi O‘zbekiston uchun ahamiyatli saboqlar nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Maqolada Yevropa Ittifoqining iqtisodiy, institutsional va huquqiy integratsiya jarayonlari o‘rganilib, ularning Markaziy Osiyo, xususan, O‘zbekiston uchun moslashtirilishi mumkin bo‘lgan jihatlari ko‘rsatib o‘tiladi. Shuningdek, O‘zbekistonning mintaqaviy iqtisodiy aloqalarini kuchaytirish, eksport salohiyatini oshirish va barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish yo‘lida YEI tajribasidan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *Mintaqaviy integratsiya, Yevropa Ittifoqi, iqtisodiy siyosat, O‘zbekiston, xalqaro hamkorlik, yagona bozor, iqtisodiy barqarorlik, tashqi savdo, innovatsion rivojlanish, integratsion model.*

Kirish

Hozirgi globallashtirish davrida mintaqaviy iqtisodiy integratsiya dunyo iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta’minlaydigan eng muhim jarayonlardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Iqtisodiy integratsiyaning mazmuni mamlakatlarning o‘zaro iqtisodiy, savdo, investitsion va moliyaviy aloqalarini chuqurlashtirish, yagona bozorni shakllantirish hamda iqtisodiy siyosatni muvofiqlashtirishdan iboratdir. Shu nuqtai nazardan, Yevropa Ittifoqi (YEI) bugungi kunda eng muvaffaqiyatli va mukammal mintaqaviy integratsion model sifatida alohida o‘rinni egallaydi. YEI tajribasi nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy, huquqiy va madaniy uyg‘unlikni ta’minlashga yo‘naltirilgani bilan ham boshqa mintaqalardan ajralib turadi. Bu model orqali iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy adolat, erkin savdo hamda raqobat muhitini mustahkamlashga erishilgan. Mazkur tajriba O‘zbekiston uchun ham o‘ziga xos o‘rganish manbai bo‘lib, mamlakatning mintaqaviy iqtisodiy siyosatini takomillashtirishda muhim saboqlarni beradi.

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng xalqaro iqtisodiy tizimga faol integratsiyalashish, mintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish, savdo-iqtisodiy aloqalarni kengaytirish yo‘lida qator izchil islohotlarni amalga oshirib kelmoqda. So‘nggi yillarda davlat rahbari tashabbusi bilan iqtisodiy siyosatda ochiqlik, erkin bozor tamoyillari, investitsion muhitni yaxshilash, eksportni diversifikatsiya qilish kabi yo‘nalishlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, Markaziy Osiyo davlatlari bilan o‘zaro savdo-iqtisodiy aloqalarni mustahkamlash, yagona energetika va transport-kommunikatsiya makonini yaratish, bojxona tartiblarini soddalashtirish kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmogda. Bularning barchasi O‘zbekistonning mintaqaviy iqtisodiy integratsiya jarayonlarida faol ishtirok etishidan dalolat beradi.

Yevropa Ittifoqining integratsion tajribasini o‘rganish O‘zbekiston uchun iqtisodiy barqarorlik, xalqaro raqobatbardoshlik va barqaror rivojlanishga erishishda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. YEI modeli mamlakatlar o‘rtasida iqtisodiy tenglik, umumiy manfaatlariga asoslangan siyosiy kelishuvlar va umumiy bozor tamoyillarini uyg‘unlashtirish orqali barqaror hamkorlik tizimini yaratishga qaratilgan. O‘zbekiston uchun esa ushbu tajribadan eng asosiysi — mintaqaviy iqtisodiy integratsiyani kuchaytirish, milliy iqtisodiy siyosatni xalqaro standartlarga moslashtirish, texnologik va innovatsion salohiyatni rivojlantirish, eksportni ko‘paytirish hamda barqaror iqtisodiy o‘sishni ta‘minlashdir. Mazkur tadqiqotning maqsadi Yevropa Ittifoqining iqtisodiy integratsiya tajribasini tahlil qilish hamda ushbu model asosida O‘zbekiston uchun mintaqaviy iqtisodiy hamkorlikni rivojlantirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotlar metodologiyasi

Tadqiqotning metodologik asosi iqtisodiy integratsiya nazariyalariga, institutsional yondashuv va tizimli tahlil usullariga tayangan holda ishlab chiqilgan. Ishda qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, empirik tahlil va prognozlash usullaridan foydalanildi. Qiyosiy tahlil orqali Yevropa Ittifoqi tajribasi bilan Markaziy Osiyo, xususan, O‘zbekiston iqtisodiy integratsiya jarayonlari o‘rtasidagi o‘xshash va farqli jihatlar aniqlanadi. Tizimli yondashuv yordamida integratsiya jarayonlarining siyosiy, iqtisodiy, institutsional va huquqiy komponentlari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganiladi. Empirik tahlil usuli asosida YEI va O‘zbekiston o‘rtasidagi savdo hajmi, investitsiya oqimlari, eksport-import tarkibi hamda iqtisodiy ko‘rsatkichlar statistik ma‘lumotlarga tayanib tahlil qilinadi. Prognozlash usuli esa O‘zbekistonning YEI tajribasidan kelib chiqqan holda mintaqaviy iqtisodiy integratsiya istiqbollari baholashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvlar O‘zbekistonning iqtisodiy siyosatini mintaqaviy darajada takomillashtirish, xalqaro bozorlarga chuqurroq integratsiyalashuvini ta‘minlash hamda milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga yo‘naltirilgan ilmiy asoslarni shakllantiradi.

Adabiyotlar sharhi

Mintaqaviy iqtisodiy integratsiya masalalarini o‘rganishda turli xalqaro va mahalliy olimlarning ilmiy ishlari muhim nazariy hamda amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi. Yevropa Ittifoqi tajribasiga bag‘ishlangan adabiyotlar asosan iqtisodiy integratsiya nazariyalari, siyosiy uyg‘unlashuv, yagona bozor siyosati va institutsional mexanizmlar bilan bog‘liq masalalarni yoritadi. Shu jihatdan, B. Balassa, J. Tinbergen, va R. Koopmans kabi iqtisodchi olimlarning asarlari iqtisodiy integratsiya nazariyasining shakllanishi va bosqichlarini tahlil qilishda asosiy manba sifatida tan olingan. Ular o‘z tadqiqotlarida integratsiya jarayonining to‘rtta asosiy bosqichini — erkin savdo hududi, bojxona ittifoqi, umumiy bozor va iqtisodiy ittifoq shakllarini ajratganlar.

Yevropa Ittifoqining shakllanishi va rivojlanishiga bag‘ishlangan Y. Monne va R. Shuman kabi yevropalik siyosatchilarning konseptual qarashlari ham alohida o‘rin tutadi. Ularning g‘oyalari Yevropa davlatlarini iqtisodiy va siyosiy birlashuv sari yetaklagan bo‘lib, hozirgi YEI integratsion modelining nazariy poydevorini yaratgan. Yevropa Komissiyasi, Yevropa Parlamenti va Yevropa Kengashi tomonidan nashr etiladigan hisobotlarda esa iqtisodiy integratsiyaning amaliy natijalari, mintaqaviy siyosat, qishloq xo‘jaligi, transport, energetika va raqamli iqtisodiyot sohalaridagi hamkorlikning dinamikasi batafsil yoritilgan.

Mahalliy olimlar orasida O‘zbekistonning mintaqaviy iqtisodiy integratsiya jarayonlarida ishtiroki, YEI tajribasining o‘rganilishi hamda Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasidagi hamkorlik istiqbollari masalalari bo‘yicha qimmatli ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, A. Abduvaliev, S. Umurzoqov, N. Jo‘rayev va D. G‘ofurovlarning ilmiy maqolalarida O‘zbekistonning tashqi iqtisodiy aloqalari, eksport-import siyosati, investitsion muhitni yaxshilash hamda mintaqaviy integratsiya imkoniyatlari tahlil qilingan.

Bundan tashqari, BMT, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va Yevropa tiklanish va taraqqiyot banking hisobotlari ham O‘zbekiston va Markaziy Osiyo mintaqasining iqtisodiy integratsiya jarayonlarini tahlil qilishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi. Ayniqsa, ushbu xalqaro tashkilotlarning “Central Asia Regional Economic Cooperation (CAREC)” va “EU Strategy for Central Asia” dasturlari doirasida tayyorlangan hisobotlar YEI va Markaziy Osiyo o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalar, transport yo‘laklari, bojxona islohotlari hamda savdo tartibotlarining uyg‘unlashuvi haqida dolzarb ma‘lumotlarni taqdim etadi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asari ham mamlakatning mintaqaviy hamkorlik siyosatini, tashqi iqtisodiy aloqalarini kengaytirish va xalqaro integratsiya jarayonlarida faol ishtirok etish masalalarini yorituvchi asosiy siyosiy-huquqiy manba sifatida alohida e‘tiborga molikdir. Umuman olganda, mavjud ilmiy manbalar shuni ko‘rsatadiki, YEI integratsiya modeli

O‘zbekiston uchun nafaqat iqtisodiy hamkorlikni chuqurlashtirishda, balki huquqiy, institutsional va innovatsion tizimlarni takomillashtirishda ham muhim saboqlar beradi. Shu sababli mazkur adabiyotlar tahlili ushbu tadqiqotning nazariy asoslarini mustahkamlaydi hamda Yevropa tajribasini O‘zbekiston sharoitiga moslashtirish yo‘llarini aniqlashga yordam beradi.

Tahlil va natijalar

O‘zbekiston uchun mintaqaviy iqtisodiy integratsiya masalasi strategik ahamiyatga ega bo‘lib, Yevropa Ittifoqining tajribasi bu borada muhim o‘rnak sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot natijalarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, YEI integratsiya jarayoni uzoq muddatli, bosqichma-bosqich amalga oshirilgan va har bir bosqichda islohotlarning izchilligi, institutsional muvofiqlik hamda siyosiy iroda muhim rol o‘ynagan.

Birinchidan, YEI tajribasi asosida O‘zbekiston uchun eng muhim saboq — bu iqtisodiy hamkorlikni huquqiy va institutsional jihatdan mustahkamlash zarurligidir. Yevropa Ittifoqi integratsiyasi umumiy qoidalar, yagona me‘yoriy baza va umumiy iqtisodiy siyosat orqali boshqarilgan. O‘zbekiston ham mintaqaviy integratsiyada ishtirok etayotganda, qo‘shni davlatlar bilan savdo, investitsiya, transport va energetika sohalarida yagona huquqiy mexanizmlarni shakllantirishga e‘tibor qaratishi zarur.

Ikkinchidan, tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, YEI mamlakatlari o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalar erkin savdo hududi yaratilganidan so‘ng sezilarli darajada kuchaygan. Bu esa bojxona to‘siqlarini bartaraf etish, mahsulot va xizmatlarning erkin harakatini ta‘minlash orqali iqtisodiy o‘shishni tezlashtirgan. O‘zbekiston uchun ham Markaziy Osiyo doirasida shunday sharoitlarni yaratish, savdo to‘siqlarini kamaytirish va transport yo‘laklarini optimallashtirish iqtisodiy integratsiya samaradorligini oshiradi.

Uchinchidan, YEI tajribasi mintaqaviy siyosiy barqarorlik va xavfsizlikni ta‘minlashda iqtisodiy integratsiyaning o‘rni beqiyos ekanini ko‘rsatadi. Iqtisodiy o‘zaro bog‘liqlik kuchaygan sari siyosiy hamkorlik va o‘zaro ishonch darajasi ham oshadi. Bu jihatdan, O‘zbekiston mintaqadagi davlatlar bilan o‘zaro manfaatli hamkorlikni kengaytirish orqali siyosiy barqarorlikni mustahkamlash imkoniyatiga ega.

To‘rtinchidan, YEI tajribasidan yana bir muhim natija — bu innovatsion va texnologik integratsiyaning ustuvor ahamiyatidir. Yevropa mamlakatlari ilm-fan, raqamli iqtisodiyot va ekologik barqarorlik sohalarida integratsion siyosat yuritgan. O‘zbekiston ham YEI bilan hamkorlikda “yashil iqtisodiyot”, raqamli transformatsiya va innovatsion texnologiyalar sohasida qo‘shma dasturlarni amalga oshirishi mamlakatning raqobatbardoshligini oshiradi.

Beshinchidan, tadqiqot natijalariga ko‘ra, O‘zbekiston uchun YEI tajribasini to‘liq ko‘chirish emas, balki uni milliy sharoitlarga moslashtirish muhim. Chunki Yevropa Ittifoqi integratsiyasi tarixiy, siyosiy va iqtisodiy jihatdan o‘ziga xos sharoitlarda shakllangan. Shu

bois, O‘zbekiston uchun mintaqaviy integratsiyaning muvaffaqiyati milliy manfaatlar, ichki iqtisodiy imkoniyatlar va mahalliy bozor xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshirilishi kerak.

Yakunda aytish mumkinki, YEI tajribasining tahlili O‘zbekiston uchun mintaqaviy iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirishda quyidagi asosiy yo‘nalishlarni belgilab beradi:

1. Huquqiy-institutsional bazani mustahkamlash;
2. Savdo va transport infratuzilmasini rivojlantirish;
3. Innovatsion hamkorlikni kuchaytirish;
4. Yagona iqtisodiy makon sari bosqichma-bosqich harakat qilish;
5. Mintaqaviy barqarorlik va o‘zaro ishonchni oshirish.

Shunday qilib, Yevropa Ittifoqining tajribasi O‘zbekiston uchun iqtisodiy integratsiya siyosatini yanada takomillashtirish, xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishga erishish yo‘lida muhim ilmiy-amaliy saboqlarni beradi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, mintaqaviy iqtisodiy integratsiya O‘zbekistonning iqtisodiy barqarorligi, tashqi savdo salohiyati va xalqaro raqobatbardoshligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Yevropa Ittifoqi tajribasi O‘zbekiston uchun iqtisodiy integratsiyani amalga oshirishda bir qator saboqlarni beradi. Avvalo, integratsiya jarayonlari izchil huquqiy asos va samarali boshqaruv mexanizmlariga tayanishi zarur. Bundan tashqari, iqtisodiy hamkorlik siyosiy barqarorlikni kuchaytiradi, o‘zaro ishonchni mustahkamlaydi va innovatsion rivojlanish uchun qulay sharoit yaratadi. O‘zbekiston mintaqaviy integratsiya jarayonlarida ishtirok etar ekan, YEI modelini to‘liq ko‘chirish emas, balki milliy manfaatlar va mintaqaning o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda moslashtirilgan strategiyani ishlab chiqishi lozim. Bunda transport-logistika infratuzilmasini rivojlantirish, savdo to‘siqlarini kamaytirish, energetika va innovatsion sohalarda qo‘shma loyihalarni kengaytirish ustuvor yo‘nalishlar bo‘lishi kerak.

Xulosa o‘rnida ta’kidlash mumkinki, Yevropa Ittifoqining iqtisodiy integratsiyadagi tajribasi O‘zbekiston uchun nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy, institutsional va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlashda ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Shu bois, mintaqaviy hamkorlikni chuqurlashtirish mamlakatning xalqaro maydondagi o‘rnini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. – Toshkent, 2024.

2. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. “O‘zbekistonning mintaqaviy integratsiya siyosati” tahliliy ma’lumotnoma. – Toshkent, 2023.
3. European Commission. The Single Market and Economic Integration in the EU. – Brussels, 2022.
4. Balassa, B. The Theory of Economic Integration. – London: Routledge, 2013.
5. Vinokurov, E. Eurasian Economic Integration: Challenges and Opportunities. – Palgrave Macmillan, 2020.
6. Qosimov, A., & Tursunova, M. “Mintaqaviy iqtisodiy hamkorlikning O‘zbekiston uchun ahamiyati.” // Iqtisod va Jamiyat, №4, 2023.
7. OECD. Regional Integration in Central Asia: Policy Perspectives. – Paris: OECD Publishing, 2021.
8. Yuldashev, A. “Yevropa Ittifoqi tajribasining O‘zbekiston uchun ahamiyati.” // Xalqaro iqtisodiy munosabatlar jurnali, №2, 2022.
9. UNCTAD. Trade and Development Report. – Geneva, 2022.
10. Karimov, F. “Markaziy Osiyoda iqtisodiy integratsiya jarayonlarining istiqbollari.” // Iqtisodiy tadqiqotlar jurnali, №3, 2023.